

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหพันธรัฐเยอรมนี

นับแต่ประเทศไทยมีการปฏิรูประบบกฎหมายครั้งสำคัญตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีการนำระบบประมวลกฎหมาย หรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร หรือซีวิลลอว์ ภายใต้ระบบไต่สวนมาเป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีความ โดยประเทศต้นแบบของระบบกฎหมายดังกล่าว ได้แก่ สาธารณรัฐอิตาลี สหพันธรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสมาพันธรัฐสวิส เป็นต้น แต่ทว่า นับแต่มีการปฏิรูประบบกฎหมายไทยในรัชสมัยนั้นเรื่องมาก็ได้มีการรับเอาระบบกฎหมายของอังกฤษมาใช้เช่นกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านกฎหมายวิธีพิจารณาความ ทำให้ในการพิจารณาพิพากษาคดีของประเทศไทยมีการใช้ระบบกล่าวหาเป็นหลัก ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย ได้บันทึกไว้ในหนังสือบทบัญญัติ เล่ม ๑๒ หน้า ๓๓๙ ว่า “ระบบกฎหมายภาคพื้นยุโรปได้แตกต่างกับระบบแห่งกฎหมายอังกฤษในข้อที่ว่า ทางภาคพื้นยุโรปหนึ่งไปในทางหลักค้นคว้าหาความจริง (Das Imquisitionsprinzip) ซึ่งอัยการและผู้พิพากษาช่วยกันค้นหาความจริงและพิพากษาตามความจริงที่ค้นพบ ซึ่งตามหลักนี้ อัยการย่อมไม่มีฐานะอยู่ในลำดับเดียวกับจำเลย ศาลเยอรมันถึงกับให้อัยการนั่งอยู่บนบัลลังก์เช่นเดียวกับผู้พิพากษา ส่วนระบบแห่งกฎหมายอังกฤษหนักไปในทางที่ถือว่าอัยการเป็นคู่คดีเท่าเทียมกับจำเลย สำหรับประเทศไทยในขณะที่ใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมิโทษใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ ก็ได้ยอมรับเอาระบบกฎหมายอังกฤษ”^๑ และด้วยการวางรากฐานของระบบกล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีมาอย่างยาวนานเช่นนี้ ย่อมเป็นผลให้ผู้บังคับใช้กฎหมายคุ้นชินกับรูปแบบกระบวนการพิจารณาในระบบกล่าวหาที่มีการแบ่งบุคคลในคดีอาญาเป็น ๓ ฝ่าย คือ โจทก์ จำเลย และศาล โดยคู่ความทั้งสองฝ่ายต้องต่อสู้คดีกันเอง ในขณะที่ศาลหรือผู้พิพากษาจะวางตัวเป็นกลางทำหน้าที่เสมือนกรรมการอย่างเคร่งครัด เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นกลางป้องกันการสร้างความคลงแคลงใจให้แก่คู่ความว่าจะเกิดการได้เปรียบหรือเสียเปรียบกันในการต่อสู้คดี

การพิจารณาพิพากษาคดีภายใต้ระบบกล่าวหา เป็นรากฐานและเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของผู้บังคับใช้กฎหมายมาอย่างยาวนาน รวมถึงคดีที่มีการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ แต่เมื่อประเทศมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากขึ้น และจำต้องอาศัยกลไกของรัฐบาลผ่านเจ้าหน้าที่ เจ้าพนักงานของรัฐ และผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในการกำหนดและดำเนินการนโยบายภายใต้การใช้จ่ายงบประมาณของแผ่นดิน ทำให้เกิดเป็นช่องทางการแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ผ่านการวางนโยบายของรัฐบาลและการดำเนินงานตามนโยบาย รูปแบบการกระทำความผิดมีความซับซ้อน มีบุคคลที่มีอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด สร้างผลเสียหายต่อประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง ในขณะที่การแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ กับการติดตามนำทรัพย์สินให้ตกคืนเป็นของแผ่นดินเป็นไปได้ยากหากต้องดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมภายใต้ระบบกล่าวหาเช่นปกติ

^๑ กุลพล พลวัน. (๒๕๔๖, มกราคม-เมษายน). การพิจารณาคดีระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในกฎหมายไทยที่มีผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน. วารสารศาลรัฐธรรมนูญ, ๕ (๑๓), หน้า ๓๔ - ๕๐.

จึงได้เกิดการนำเอากระบวนการยุติธรรมในระบบไต่สวนดังเช่นในประเทศภาคพื้นยุโรปหรือในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ดังเช่นในสหพันธรัฐเยอรมนีและสาธารณรัฐฝรั่งเศสมาปรับใช้แก่การพิจารณาพิพากษาคดีหลายประเภท รวมถึงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกับคดีทุจริตและประพฤตินิชอบด้วย

อย่างไรก็ดี หากสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของระบบกฎหมายและศาลยุติธรรมของไทย จะพบว่านอกจากประเทศไทยจะใช้หลักการให้คู่ความต่อสู้คดีกันตามบทบาทหน้าที่ในระบบกล่าวหาแล้ว ประเทศไทยมีรากฐานของการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาในระบบไต่สวนที่ผู้มีอำนาจในการชำระตัดสินคดีความมีบทบาทเชิงรุกในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานประกอบการชี้ขาดตัดสินคดีปะปนอยู่มาตั้งแต่สมัยโบราณและมีพัฒนาการเรื่อยมา ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๔ ที่กำหนดกระบวนการในการสืบพยานไว้ให้โจทก์นำสืบก่อนเสร็จแล้วให้จำเลยนำสืบ มาตรา ๑๗๕ ที่ให้อำนาจศาลเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการเพื่อนำมาประกอบการวินิจฉัยคดีภายหลังโจทก์สืบพยานเสร็จแล้วได้ มาตรา ๒๒๘ ที่ให้ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้ ในกรณีที่คู่ความฝ่ายใดร้องขอหรือมีเหตุโดยผลการระหว่างพิจารณา มาตรา ๒๒๙ ที่ให้อำนาจศาลเป็นผู้สืบพยาน จะสืบในศาลหรือนอกศาลก็ได้แล้วแต่เห็นควรตามลักษณะพยาน มาตรา ๒๓๕ ที่ให้อำนาจศาลถามโจทก์หรือจำเลยหรือพยานคนใดได้ในระหว่างพิจารณาเมื่อศาลเห็นสมควร และมาตรา ๒๐๘ ที่ให้อำนาจศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาเรียกพยานมาสืบเองหรือส่งให้ศาลชั้นต้นสืบในกรณีที่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาเห็นว่าควรสืบพยานเพิ่มเติมก่อนวินิจฉัยคดี เป็นต้น ซึ่งอำนาจของศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมภายใต้ระบบกล่าวหานี้ ก็ยังต้องอยู่ภายใต้การให้สิทธิแก่คู่ความในการซักถาม ถามค้าน และถามติงพยานนั้นเป็นหลัก ซึ่งการให้ศาลมีบทบาทในเชิงไต่สวนภายใต้ระบบกล่าวหาเช่นนี้ถือเป็นอุปสรรคและข้อจำกัดที่สำคัญในการนำระบบไต่สวนมาใช้พิจารณาพิพากษาคดี

แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา เป็นส่วนงานหนึ่งที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยมีการบัญญัติให้นำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นับแต่ก่อตั้งแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองขึ้นเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๓ ได้มีการนำเอาหลักการและระบบการสืบพยานภายใต้ระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดี ในระยะเริ่มแรกของการนำระบบไต่สวนมาบังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น ต้องยอมรับว่าผู้บังคับใช้กฎหมายรวมถึงผู้พิพากษาซึ่งมีรากฐานการเรียนรู้และคุ้นชินกับระบบกล่าวหา ยังไม่ได้ใช้บทบาทตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ในการไต่สวนพยานหลักฐานในทางปฏิบัติ การพิจารณาพิพากษาคดีจึงยังไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของกฎหมาย โดยการพิจารณาคดีขณะนั้นศาลใช้อำนาจเชิงรุกค่อนข้างน้อย ยังคงวางเฉยเช่นเดียวกับคดีทั่วไป ศาลยังไม่ค่อยใช้อำนาจซักถามพยานเอง^๒ และในการ

^๒ อธิคม อินทุฤติ. (๒๕๕๑). แนวทางการพัฒนาระบบวิธีพิจารณาระบบไต่สวนในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. (เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ ๑๑, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม). หน้า ๘๓-๘๔.

พิพากษาคดีศาลมีแนวโน้มเขียนคำพิพากษาแบบคดีในระบบกล่าวหา^๓ อันแสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาในระบบไต่สวนของศาล ยิ่งเมื่อพิจารณาประกอบกับความเข้าใจของคู่ความและทนายความเกี่ยวกับการต่อสู้คดีและนำเสนอพยานหลักฐานในคดีอาญาที่ยังไม่มีความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาในระบบไต่สวน ทำให้คู่ความมุ่งเสนอพยานหลักฐานและสืบพยานเช่นเดียวกับแนวทางในระบบกล่าวหา แต่ต่อมาได้มีการจัดอบรม เผยแพร่ความรู้ ให้แก่ผู้บังคับใช้กฎหมายและคู่ความอย่างรอบด้านเกี่ยวกับระบบการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและมีการผลักดันให้นำเอาระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีประเภทอื่นมากขึ้น เช่น คดีแรงงาน คดีค้ามนุษย์ เป็นต้น ทำให้ผู้บังคับใช้กฎหมายเข้าใจหลักการและแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีภายใต้ระบบไต่สวนมากยิ่งขึ้น จนสามารถประยุกต์ใช้ระบบไต่สวนเพื่ออำนวยความสะดวกได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นในเชิงการพิสูจน์ความบริสุทธิ์หรือความผิดของจำเลย

แต่ด้วยทิศทางการพัฒนาระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม การอำนวยความสะดวกยุติธรรม และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมภายใต้หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยเฉพาะการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย ย่อมส่งผลให้การนำระบบไต่สวนในเชิงทฤษฎีที่ให้อำนาจศาลในการค้นหาความจริงเชิงรุกซึ่งเปรียบจำเลยเสมือนวัตถุแห่งการชักฟอกเปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นสาธารณรัฐฝรั่งเศสซึ่งเป็นแม่แบบของการใช้ระบบไต่สวนก็มีการนำเอาระบบการพิจารณาคดีโดยลูกขุนของประเทศอังกฤษมาใช้^๔ และมีการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีโดยนำระบบกล่าวหามาแทรกไว้ด้วยกับระบบไต่สวน โดยในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาของศาลในประเทศฝรั่งเศสภายใต้ระบบไต่สวนในยุคสมัยนี้ผู้พิพากษาต้องฟังความจากคู่ความทุกฝ่าย ตลอดถึงแสวงหาพยานหลักฐานเองได้ แต่ก็อยู่ภายใต้เสรีภาพในการนำพยานหลักฐานเข้ามาสู่ศาล^๕ ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาทั่วไปและคดีอาญาอุกฉกรรจ์ รวมถึงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของ สาธารณรัฐฝรั่งเศส กฎหมายบังคับให้ต้องใช้ระบบไต่สวน โดยจะมีการแยกคณะกรรมการไต่สวนเบื้องต้นที่ให้ผู้พิพากษามีอำนาจไต่สวนคดีว่ามีมูลที่จะสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง จากนั้นเมื่อมีการฟ้องคดีก็จะเป็นอำนาจหน้าที่ขององค์คณะผู้พิพากษาในการพิจารณาตัดสินคดี^๖

^๓ ประพันธ์ ทรัพย์แสง. (๒๕๔๘). *การค้นหาความจริงของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง: แนวทางปัญหาสู่ความเป็นระบบไต่สวนเต็มรูปแบบ*. (รายงานการวิจัยศึกษา หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ ๘, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม). หน้า ๕๕-๕๖.

^๔ กุลพล พลวัน. (๒๕๔๖, มกราคม-เมษายน). การพิจารณาคดีระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในกฎหมายไทยที่มีผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน. *วารสารศาลรัฐธรรมนูญ*, ๕ (๑๓), หน้า ๓๘.

^๕ JEAN-FRANCOIS REDONNET. (๒๕๖๖, ๑๑ กรกฎาคม). วิถีพิจารณาคดีในระบบไต่สวนและการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง: หลักการ แนวคิด และกรณีศึกษาของประเทศฝรั่งเศส. อภิปราย ณ ห้องประชุมใหญ่ ศาลฎีกา.

^๖ Sebastien FUCINI. (๒๕๖๖, ๑๑ กรกฎาคม). วิถีพิจารณาคดีในระบบไต่สวนและการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง: หลักการ แนวคิด และกรณีศึกษาของประเทศฝรั่งเศส. อภิปราย ณ ห้องประชุมใหญ่ ศาลฎีกา.

ในโอกาสที่แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีโอกาสด้อนรับ Mr. Mahmut Baymaz, Referendar at the German Higher Regional Court of Celle ซึ่งมาศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางกฎหมายที่แผนกระหว่างเดือนพฤษภาคม ๒๕๖๗ ถึงเดือนสิงหาคม ๒๕๖๗ แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกาจึงจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นเป็นการภายในสำหรับผู้ช่วยผู้พิพากษาประจำแผนกที่ทำหน้าที่เลขานุการประจำองค์คณะผู้พิพากษาเพื่อรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหพันธ์รัฐเยอรมนี รวมถึงทิศทางและแนวโน้มกระบวนการพิจารณาในระบบไต่สวนคดีอาญาของสหพันธ์รัฐเยอรมนีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่เลขานุการประจำองค์คณะต่อไป

จากการรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้ทราบว่า สาธารณรัฐเยอรมนีไม่มีหน่วยงานที่ดำเนินการหรือพิจารณาพิพากษาคดีทางการเมืองโดยเฉพาะเจาะจง แต่ถือว่าคดีที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำความผิดโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่จะอยู่ในอำนาจของศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีอาญา ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหพันธ์รัฐเยอรมนีมีรูปแบบการดำเนินงานไปตามขั้นตอนที่มีโครงสร้างชัดเจน เริ่มต้นจากการที่ผู้เสียหายแจ้งความต่อเจ้าพนักงานตำรวจที่มีอำนาจสืบสวนสอบสวน แล้วส่งเรื่องต่อไปยังพนักงานอัยการซึ่งก็มีอำนาจสอบสวนเช่นเดียวกัน หากพนักงานอัยการเห็นว่าคดีมีมูลก็จะส่งคดีฟ้องต่อศาล ซึ่งคดีจะได้รับการพิจารณาจนเสร็จสิ้นในชั้นศาลต่าง ๆ รายละเอียดของขั้นตอนและองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นดังนี้

๑. การแจ้งความร้องทุกข์และการสืบสวน

การเริ่มต้นคดีเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น มีลักษณะเช่นเดียวกับในประเทศไทย กล่าวคือผู้เสียหายจะเข้าร้องทุกข์และรายงานอาชญากรรมต่อเจ้าพนักงานตำรวจ จากนั้นเจ้าพนักงานตำรวจจะทำการสืบสวนสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทั้งปวง แล้วส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาต่อ ในระหว่างนี้ ผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดจะถูกเรียกว่า ตกอยู่ในฐานะผู้ต้องสงสัย

อย่างไรก็ตาม หากผู้เสียหายไม่อาศัยกลไกการสอบสวนของเจ้าพนักงานตำรวจ ก็อาจฟ้องคดีโดยตรงต่อศาลได้ ศาลต้องรับคดีไว้พิจารณาไต่สวน แต่ในทางปฏิบัติคดีที่ผู้เสียหายยื่นฟ้องเอง มักมีข้อขัดข้องเกี่ยวกับการพิจารณาในชั้นไต่สวนของศาล มีคดีจำนวนมากที่ศาลยกฟ้องหรือไม่รับคดีไว้พิจารณาตั้งแต่ชั้นไต่สวน ทำให้หลังจากนั้นผู้เสียหายต้องเข้าร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานตำรวจเพื่อให้ดำเนินการตามกระบวนการแล้วส่งเรื่องต่อไปยังพนักงานอัยการสอบสวนฟ้องคดีอีกครั้ง ส่งผลให้คดีล่าช้ามากเมื่อเทียบกับกรณีการดำเนินการผ่านหน่วยงานยุติธรรมผู้บังคับใช้กฎหมาย

๒. การสอบสวนและดำเนินคดีของพนักงานอัยการ

หลังจากพนักงานอัยการได้รับเรื่องจากเจ้าพนักงานตำรวจแล้ว พนักงานอัยการมีอำนาจสอบสวนเช่นเดียวกับเจ้าพนักงานตำรวจเพื่อให้ได้พยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องสงสัยอย่างครบถ้วน หากพิจารณาพยานหลักฐานแล้วเห็นว่าคดีมีมูล พนักงานอัยการจะร่างคำฟ้องและเสนอคำฟ้องต่อศาลต่อไป

๓. การพิจารณาคดีเบื้องต้นในศาลโดยคณะผู้พิพากษาไต่สวน

เมื่อมีการยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาล ศาลจะมีคณะผู้พิพากษาไต่สวนซึ่งเป็นคณะที่ทำงานเสมือนเป็นแผนกหนึ่งในศาล เพื่อดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายในเบื้องต้น โดยคณะผู้พิพากษาไต่สวนจะพิจารณา ประเมินคำฟ้อง และไต่สวนพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเบื้องต้น เพื่อตัดสินว่าควรให้มีการดำเนินการเกี่ยวกับคดีนั้น ๆ ต่อหรือไม่ ในขั้นตอนนี้ ผู้ต้องสงสัย จะกลายมาเป็นผู้มีสถานะเป็นผู้ถูกกล่าวหา แต่ก็ไม่จำเป็นที่ผู้ถูกกล่าวหาต้องมาศาล เว้นแต่จะมีการร้องขอให้มาศาลเป็นการเฉพาะสำหรับกระบวนการไต่สวนเบื้องต้น เมื่อไต่สวนแล้วคณะผู้พิพากษาไต่สวนอาจปฏิเสธไม่รับคำฟ้องของพนักงานอัยการไว้พิจารณาต่อได้ เนื่องจากพยานหลักฐานไม่เพียงพอหรือด้วยเหตุผลอื่น ๆ แต่หากคณะผู้พิพากษาไต่สวนเห็นว่าคดีมีมูล สามารถรับคำฟ้องไว้พิจารณาพิพากษาได้ ก็จะรับคำฟ้องนั้นไว้

๔. การพิจารณาพิพากษาคดี โดยคณะผู้พิพากษาผู้พิจารณาคดี

เมื่อคณะผู้พิพากษาไต่สวน ไต่สวนพยานหลักฐานแล้วเห็นว่าคดีมีมูลเพียงพอที่ผู้ถูกกล่าวหาจะจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาพิสูจน์ความผิดและรับคำฟ้องไว้พิจารณา สำนวนคดีจะถูกส่งต่อไปยังศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาสำนวนคดีนั้น ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับอัตราโทษและความรุนแรงของอาชญากรรม เมื่อกระบวนการดำเนินมาถึงขั้นนี้ ผู้ถูกกล่าวหาจะตกอยู่ในสถานะจำเลยทันที

๕. ระบบศาลและเขตอำนาจศาล

สหพันธ์เยอรมนี มีการแบ่งศาลออกเป็นหลายศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีประเภทที่แตกต่างกัน จำนวนองค์คณะผู้พิพากษาจะแตกต่างกันไปตามลำดับชั้นศาลและความยากง่ายของคดี ระดับชั้นศาลของสหพันธ์เยอรมนี แบ่งได้ดังนี้

๕.๑ ศาลท้องถิ่นหรือศาลแขวง หรือ Local Courts (Amtsgericht): พิจารณาคดีที่มีอัตราโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน ๔ ปี ผู้พิพากษาอาชีพนั่งพิจารณาคดีเดียวสำหรับคดีที่มีโทษคดีอุกฉกรรจ์หรือคดีอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกสูงสุด ๒ ปี ส่วนคดีที่รุนแรงกว่านั้นจะมีผู้พิพากษาอาชีพ ๑ คนและผู้พิพากษาสมทบ ๒ คน

๕.๒ ศาลภูมิภาคหรือศาลจังหวัด หรือ Regional Court (Landgericht): พิจารณาคดีที่มีโทษจำคุกเกิน ๔ ปี โดยทั่วไปจะมีผู้พิพากษาอาชีพ ๑ ถึง ๓ คน นั่งเป็นองค์คณะ และอาจมีผู้พิพากษาสมทบ ๒ คน นั่งพิจารณาร่วมกับผู้พิพากษาอาชีพ ศาลลำดับชั้นนี้ยังทำหน้าที่เป็นศาลอุทธรณ์ของศาลท้องถิ่นด้วย

๕.๓ ศาลชั้นสูงประจำภูมิภาค หรือ Higher Regional Courts (Oberlandesgerichte): มีองค์คณะผู้พิพากษา ๓ ถึง ๕ คน ไม่มีผู้พิพากษาสมทบ มีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์จากศาลภูมิภาค

๕.๔ ศาลสหพันธ์ชั้นสูง หรือ the Higher Federal Court (Bundesgerichte): มีองค์คณะผู้พิพากษา ๕ คน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เช่น ทางแพ่ง ทางอาญา ทางปกครอง ไม่มีผู้พิพากษาสมทบ มีอำนาจพิจารณาคดีเฉพาะความเชี่ยวชาญ รวมถึงคดีการเมือง

๖. การคัดเลือกผู้พิพากษาในการพิจารณาคดีและผลของคำพิพากษา

ในทางปฏิบัติตามประสบการณ์ทำงานของ Mr. Mahmut พบว่า เมื่อมีการรับคำฟ้องไว้พิจารณาพิพากษาแล้วจะมีการแบ่งหมวดหมู่ของประเภทอาชญากรรมตามลำดับตัวอักษร ซึ่งจะมีการ

ประกาศโดยเปิดเผยโดยสาธารณะเป็นประจำทุกปี ผู้พิพากษาที่จะได้รับมอบหมายให้พิจารณาพิพากษาคดี จะมีการแบ่งหน้าที่ให้รับผิดชอบสำนวนคดีตามลำดับตัวอักษรของชื่ออาชญากรรมนั้น ๆ

เมื่อคดีได้รับการพิจารณาแล้ว ศาลเห็นว่าพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดจำเลย ก็ต้องปล่อยตัวจำเลยไปหรือพิพากษายกฟ้องเนื่องจากขาดพยานหลักฐานเพียงพอที่จะลงโทษ ซึ่งในกรณีนี้ ระบบกฎหมายของสหพันธรัฐเยอรมนีอนุญาตให้พนักงานอัยการทำการสอบสวนหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์หรือความผิดของจำเลย หากพบพยานหลักฐานเพิ่มเติมที่สามารถพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ พนักงานอัยการก็สามารถยื่นฟ้องคดีใหม่ต่อศาลได้ โดยคดีก็ต้องเริ่มต้นจากคณะผู้พิพากษาได้ส่วนใหม่อีกครั้งและดำเนินการไปตามกระบวนการจนกระทั่งคณะผู้พิพากษาพิจารณาพิพากษาคดีในท้ายที่สุด

๗. การอุทธรณ์

เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว คำพิพากษานั้นอาจถูกโต้แย้งผ่านการทบทวนคำพิพากษา (Revision) หรือการอุทธรณ์คำพิพากษา (Appeal, Berufung) ได้ โดยการทบทวนคำพิพากษา จะเป็นการตรวจสอบความถูกต้องทางกฎหมายและกระบวนการของการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีกับคำพิพากษา โดยทั่วไปใช้ในกรณีมีการขอให้ทบทวนคำตัดสินหรือคำพิพากษาของศาลภูมิภาคหรือศาลท้องถิ่น แต่หากเป็นการอุทธรณ์จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรับฟังและการประเมินพยานหลักฐาน ใช้ในกรณีที่มีการอุทธรณ์คำตัดสินหรือคำพิพากษาของศาลท้องถิ่นหรือศาลภูมิภาคไปยังศาลชั้นสูงประจำภูมิภาค ในการขอให้ทบทวนหรืออุทธรณ์ดังกล่าว ใช้หลักการปฏิบัติตาม (Compliance) ที่จำเลยสามารถอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งศาลดังกล่าวต่อศาลสูงได้โดยตรง

๘. การร้องเรียนต่อศาลรัฐธรรมนูญ

สหพันธรัฐเยอรมนีมีศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐ หรือ Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgeri) แยกออกจากระบบศาลยุติธรรม มีองค์คณะผู้พิพากษา ๘ คน ทำหน้าที่พิจารณาข้อพิพาทหรือข้อโต้แย้งเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เช่น การตีความกฎหมายรัฐธรรมนูญ ข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติของกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ การบังคับใช้กฎหมายหรือปัญหาเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ระหว่างสหพันธ์และมลรัฐ และเรื่องพิพาทอื่น ๆ อันเกี่ยวกับกฎหมายมหาชนระหว่างสหพันธ์และมลรัฐ หรือระหว่างมลรัฐและมลรัฐ ซึ่งเป็นกรณีที่ยังไม่เคยมีการใช้สิทธิทางศาลอื่นแล้ว เป็นต้น

๙. หลักความเป็นปัจจุบัน (Immediacy Principle) ในการพิจารณาคดี

หลักการนี้ถือเป็นหลักการสำคัญ ที่ศาลต้องสัมผัสหรือมีปฏิสัมพันธ์กับพยานโดยตรง เป็นหลักการที่เป็นหัวใจสำคัญของระบบไต่สวนที่ให้ศาลมีบทบาทเชิงรุกในการค้นหาความจริง กล่าวคือ ผู้พิพากษาที่พิจารณาพิพากษาคดีจะต้องเป็นผู้ไต่สวนพยานหลักฐานเอง เป็นการนำเสนอพยานหลักฐานที่เป็นปฐมภูมิที่สุดต่อหน้าผู้พิพากษา เพื่อจะได้เห็นสีหน้า อากัปกิริยาของพยานขณะเบิกความ อันจะเป็นประโยชน์ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ทั้งจะต้องพิจารณาพยานหลักฐานทั้งหมดซึ่งรวบรวมได้จากการพิจารณาคดีเป็นหลัก หากพยานหลักฐานที่ได้ยังเป็นที่ยังสงสัยหรือขัดแย้งกันอยู่ ผู้พิพากษาสามารถตรวจสอบ

พยานหลักฐานนั้น ๆ ได้ทันที และคู่ความก็สามารถโต้แย้งหรือแสดงหลักฐานต่อหน้าศาลได้ทันทีด้วยเช่นกัน เพื่อให้เกิดความชัดเจนและกระจ่างในการรับฟังพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์หรือความผิดของจำเลย ภายใต้หลักการนี้ศาลจะไม่อนุญาตให้คู่ความยื่นบันทึกคำให้การพยานล่วงหน้า เพื่อศาลจะได้ใช้ดุลพินิจในการพิจารณาถึงพยานหลักฐานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีสำหรับนำเข้าไต่สวนและค้นหาความจริงอย่างเป็นทางการมากที่สุด หากมีพยานบุคคลใดเสียชีวิตก่อนเริ่มกระบวนการพิจารณา ศาลจะไม่สามารถนำบันทึกคำให้การหรือบันทึกคำพยานที่เป็นลายลักษณ์อักษรของพยานคนนั้น ๆ มารับฟังให้เป็นโทษแก่จำเลยได้ แต่จะต้องนำพนักงานสอบสวนหรือผู้บันทึกคำพยานนั้นไว้มายืนยันข้อเท็จจริงแทน ซึ่งจะมีน้ำหนักในการรับฟังมาน้อยเพียงใดก็แล้วแต่รูปคดีเป็นกรณีไป

นอกจากนี้ ภายใต้หลักการความเป็นปัจจุบันที่ศาลต้องสัมผัสพยานโดยตรงนี้ เป็นผลให้ในการพิจารณาศาลจะต้องพิจารณาคดีโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย โดยหลักการจำเลยต้องปรากฏตัวต่อหน้าศาล และศาลจะไม่อนุญาตให้มีการพิจารณาคดีลับหลังจำเลย

๑๐. คำสั่งลงโทษ (The penalty order)

คำสั่งลงโทษของศาล หรือ penalty order นี้ ถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นในศาล ถือเป็น Written Court Procedure แต่เป็นกรณีที่เกิดขึ้นก่อนมีการฟ้องคดีอาญาตามรูปแบบปกติต่อศาล โดยพนักงานอัยการสามารถเสนอสำนวนคดีสำหรับความผิดเล็กน้อยที่มีเพียงโทษปรับ หรือคำสั่งห้ามขับขี่ หรือการขาดคุณสมบัติในการขับขี่ หรือคดีที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี ที่สามารถรอการลงโทษจำคุกได้ เป็นต้น เพื่อให้ศาลพิจารณาตรวจสอบเอกสารและสำนวนคดีที่พนักงานอัยการอ้างแล้วเห็นว่าคดีนั้น ๆ ไม่ร้ายแรง ไม่ยุ่งยากซับซ้อน หรือไม่จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผยดังเช่นคดีอาญาทั่วไปปกติ ก็ให้เห็นชอบตามความเห็นของพนักงานอัยการและนำสำนวนคดีเข้าสู่กระบวนการนี้ โดยจำเลยมีสิทธิแต่งตั้งทนายความมาดำเนินการได้ หากไม่สามารถหาทนายความได้ ก็สามารถร้องขอต่อศาลเพื่อตั้งทนายขอแรงให้ได้ การดำเนินกระบวนการนี้มีหลาย ๆ คดี ที่จบลงด้วยการทำข้อตกลงระหว่างคู่ความและศาล ซึ่งจำเลยมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามหรือสนองตอบต่อคำสั่งของศาลภายในระยะเวลาที่กำหนดโดยทั่วไปภายใน ๒ สัปดาห์ หากจำเลยไม่ปฏิบัติตามหรือสนองตอบต่อคำสั่งศาล ก็จะมีการส่งคดีเพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาของศาลต่อไป อย่างไรก็ตาม คำสั่งของศาล หรือ the penalty order นี้ จำเลยสามารถเลือกที่จะยอมปฏิบัติตามหรือสนองตอบต่อการลงโทษได้ แต่ก็สามารถอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวได้เช่นกัน หากจำเลยใช้สิทธิอุทธรณ์ต้องยื่นอุทธรณ์ต่อศาลที่ออกคำสั่งภายใน ๒ สัปดาห์ นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษร ระยะเวลายื่นอุทธรณ์นี้ไม่สามารถขอขยายได้ หากไม่อุทธรณ์ภายในกำหนดต้องถือว่าจำเลยยอมรับคำสั่งของศาลดังกล่าว แต่ข้อสุ่มเสี่ยงของการใช้สิทธิอุทธรณ์คำสั่งของจำเลย นั้น หากศาลไม่เห็นด้วยกับข้ออุทธรณ์ก็สามารถกำหนดโทษแก่จำเลยสูงกว่าที่เคยกำหนดไว้ในคำสั่ง penalty order ได้ บทลงโทษนั้นจะถูกกำหนดขึ้นตามความร้ายแรงของการกระทำความผิดและรายได้ของจำเลยประกอบด้วย

หลักการออกคำสั่งลงโทษของศาลนี้ เป็นประโยชน์ในการบริหารงานยุติธรรมทางอาญาของสหพันธรัฐเยอรมนีประการหนึ่ง เนื่องจากมีส่วนช่วยในการลดปริมาณคดีที่จะเข้าสู่การพิจารณาพิพากษาได้เป็นจำนวนมาก ลดต้นทุนภาครัฐและคู่ความในการดำเนินคดี ทั้งยังเป็นการให้โอกาสจำเลยในการปรับปรุง

ความประพฤติและเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของตน นับว่าเป็นการพัฒนามาตรการทางกฎหมายที่น่าสนใจประการหนึ่งของสหพันธรัฐเยอรมนี

การรับฟังแนวคิด หลักการ และทิศทางการพัฒนาระบบไต่สวนของสหพันธรัฐเยอรมนีและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นครั้งนี้ นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการต่อยอดความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการพิจารณาคดีในระบบไต่สวน อันจะเป็นการสนับสนุนให้ผู้ช่วยผู้พิพากษาในแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกาสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับครั้งนี้ไปปรับใช้ในการทำงานในฐานะเลขานุการองค์คณะผู้พิพากษาในการพิจารณาคดีในระบบไต่สวนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

นางธัญญลักษณ์ เบ็ญจมะโน เตชะวุฒิพันธุ์
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำกองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา
แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา

มิถุนายน ๒๕๖๗